

Korte omschrijving van de 'cursus filosofie' – studiejaar 2013/2014

Nadat wij in het afgelopen studiejaar de aandacht hadden gevestigd op de activiteit van het filosoferen zelf en enkele belangrijke filosofische thema's, gaan we ons in het nieuwe studiejaar richten op de filosofie van de 19^e eeuw. Enerzijds nemen we dus een bepaalde periode uit de geschiedenis onder ogen, anderzijds willen we echter vanuit een systematisch standpunt bezien hoe denkstromingen verbonden zijn met politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen. De 19^e eeuw is immers de eeuw van de politieke uitwerkingen van de Franse revolutie, de eeuw ook van de industriële revolutie met al zijn maatschappelijke gevolgen en de eeuw van baanbrekende technologische uitvindingen, zoals het elektrisch licht, de stoommachine en de telegraaf. Men zou zonder overdrijving kunnen zeggen dat de 19^e eeuw de eeuw van de 'beginnende moderniteit' is, zoals wij die vandaag de dag begrijpen en vanzelfsprekend leven. Daarom mag het ook niet al te zeer verwonderen dat deze historische ontwikkelingen door parallel lopende gedachtestromingen werd begeleid en beïnvloed.

Vanuit filosofisch oogpunt markeert daarbij het 1804 een beginpunt, immers in dat jaar stierf de filosoof **Immanuel Kant**, wiens filosofische erfenis vooral met betrekking tot de menselijke kenleer (hoe wij de wereld kunnen kennen), de moraliteit (met de befaamde 'categorische imperatief': "Handel altijd zo dat de maxime van jouw eigen wil altijd ook tegelijk als een principe van een algemene wetgeving zou kunnen gelden.") en de filosofische godsleer (in hoeverre wij een theoretische en/of praktische kennis van God kunnen verwerven) tot in onze dagen bediscussieerd wordt. Reeds de filosofen van het Duitse idealisme (**Fichte, Schelling, Hegel**) geven daarop een antwoord, waarbij zij de algemene reflectie van het denken in de filosofie tot de koningsdiscipline verheffen.

Dit enthousiasme wordt echter reeds door de Deense filosoof **Sören Kierkegaard** getemperd, die het gevaar zag opdoemen dat achter de hoogdravende speculaties de concrete individuele mens met zijn gevoelens van angst tot vertwijfeling volledig verdwijnt. In zoverre staat deze denker aan het begin van het zogenaamde existentialisme, dat pas in de 20^e eeuw verder uitgewerkt zou worden in de filosofieën van Husserl, Sartre, Camus, Edith Stein en anderen.

Een andere bedreiging van de mens in de 19^e eeuw werd met name door de politieke filosofie van **Karl Marx** aan de kaak gesteld, die de mens door de verpaupering binnen de industriële arbeidsprocessen van zijn waardigheid beroofd zag. Daarom begreep hij de filosofie als een kritische bijdrage aan de maatschappelijke praxis, die niet zozeer de wereld zou moeten interpreteren, maar zelf tot actie moet komen. De uiterste consequentie is dan ook een oproep tot een communistische revolutie, zoals we die vinden in het zogenaamde 'communistische manifest', dat Marx samen met Friedrich Engels in 1848 uitgaf. Ook al is het 'experiment' van het communisme dan wel reeds geschiedenis (echter een geschiedenis met onnoemelijk veel dood, lijden en ellende), het laat wel zien hoe filosofisch gedachtengoed van een enkeling en de uitwerking daarvan in zijn geestelijke kinderen en kleinkinderen ook de 'begane grond' van menselijke geschiedenis en leven sterk kan beïnvloeden.

De interpretaties van de wereld waren ook een andere filosoof een doorn in het oog. Voor de Fransman **August Comte** gold, dat wij enkel en alleen met feiten en met dingen in onze wereld te maken hebben. De concrete situatie telt, niet de algemene waarheden. Dit noemde hij het 'positivisme', waarmee hij dus geen waardeoordeel

tussen 'goed' en 'slecht' wilde formuleren, maar een houding van uitsluitende aandacht van de mens voor de 'feiten' (in het Latijn de 'positiva') wilde poneren. Deze 'positivistische' inslag van het denken is sindsdien uit de instelling van vele mensen ten opzichte van de wereld, de medemensen en al het 'bovenmenselijke' niet meer weg te denken. Comte heeft met de tegelijk zich sterk ontwikkelende natuurwetenschappen in die periode uiteindelijk ook aan de spanning bijgedragen tussen de empirisch-exacte natuurwetenschappen en de speculatief-verhalende geesteswetenschappen. De 'humanistische' scheiding van 'alfa'- en 'beta'-wetenschappen is daar maar een minimaal uitvloeisel van.

Werd Immanuel Kant door een tijdgenoot van hem reeds de 'Alleszermalmer' (degene die alles vertrapt) genoemd, zo doemt aan het einde van de 19^e eeuw dan toch een figuur op die met een tot dan toe ongekende stelligheid de 'dood van God' verkondigt: **Friedrich Nietzsche**. Ondanks alle moeilijkheden en twijfels die mensen wel eens konden overkomen, was zo'n direct uitgesproken atheïstische houding toch een volstrekte nieuwigheid in het denken van 2000 jaar filosofie (enkel de zogenaamde 'sceptici' ca. 200 v. Chr. en Epicurus hadden soortgelijke opvattingen). Sindsdien leeft deze gedachte echter in een gesecculariseerde samenleving op vele theoretische en praktische niveaus voort. Heeft Nietzsche de wereld daarmee op het verkeerde spoor gezet, of is hij de enige radicaal consequente denker die durft te zeggen wat anderen alleen vrezen? Met de dood van Nietzsche in het jaar 1900 zijn binnen het tijdsbestek van een eeuw vele filosofische denkfiguren geformuleerd die ons leven en denken in hoge mate tot op heden bepalen, structuur geven en uitdagen.

In de hoofdfiguren van de 19^e eeuw wordt het existentieel karakter van het filosofische denken tot aan het begin van de 21^e eeuw zichtbaar en tastbaar. Feitelijke scheiden ons ook maar enkele generaties van deze indrukwekkende persoonlijkheden, waarvan sommigen wellicht nog leefden ten tijde van uw eigen grootouders. De geschiedenis van het denken is immers altijd een geschiedenis van mensen die denken, mensen die voelen, mensen die beslissingen in hun leven hebben genomen, mensen waarvan sommigen ons aller leven richting hebben gegeven, of wij het weten of niet. Elk nadenken, dat ook altijd een 'opnieuw denken' is van wat de grote denkers ons hebben meegegeven kan daarom alleen van voordeel zijn voor de eigen horizonverbreding en wereldoriëntatie.